

**Ազր(n)-, Էկ(n)-, Էն(n)- օտար բաղադրատարրերով
կազմությունները հայերենում**

Արմինե Մկրտումյան

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-38>

Հանգուցային բառեր. բառապաշար, տերմին, գյուղատնտեսական գիտություններ, նորակազմություն, պատճենում, կիսապատճենում, բառակազմական կաղապար

Նախաբան

Լեզվի բառապաշարի համալրումը և զարգացումը հարափոփոխ, բնականոն գործընթաց է, որը պայմանավորված է ժամանակի թելադրանքով: Բառապաշարը, լինելով լեզվի ամենագգայուն շերտը, շատ արագ է արձագանքում հասարակական կյանքում կատարվող իրադարձություններին և փոփոխություններին: Ներկայումս նոր բառերի ստեղծման և կազմության գործում մեծ ակտիվություն է նկատվում, որը հասարակության, մշակույթի, գիտության և տեխնիկայի արագընթաց զարգացման անմիջական ազդեցությունն է կրում: Բառային կազմը համալրվում է ոչ միայն համագործածական բառերով, այլ նաև տերմիններով կամ գիտաբառերով: Նոր բառերը ստեղծվում են լեզվի փոխառությունների, բառապատճենումների, բառակազմական տարբեր եղանակների, լեզվում առկա բառերի վերաիմաստավորման ճանապարհով: Դրանք թույլ են տալիս պատկերացում կազմել լեզվի տվյալ փուլի գոյավիճակի մասին:

Սույն հոդվածում քննում ենք **ազր(n)-, Էկ(n)-, Էն(n)-** օտար բաղադրիչներով կազմությունները՝ նպատակ ունենալով ցույց տալ գյուղատնտեսական գիտությունների բառապաշարի՝ նոր բառերով համալրման գործընթացը, տերմինային նորակազմությունների՝ օտար կամ հայերեն համարժեքների գործածությանն առնչվող խնդիրները և դրանց բառակազմական հնարավորությունները, որով էլ պայմանավորված է հետազոտության նորույթը: Քննությունը կատարվել է ըստ հրապարակում եղած մի շարք բացատրական, ուղղագրական-ուղղախոսական, տերմինաբանական, թարգմանական, օտար բառերի, նորաբանությունների բառարանների և համացանցային տվյալների:

Քննվող թեման արդիական է այնքանով, որ ցույց է տալիս գյուղատնտեսական գիտությունների բառապաշարի հարստացման և կատարելագործման միտումները: Արժարժեքավոր խնդիրները կարող են հետաքրքրել տերմինային բառապաշարը ուսումնասիրողներին, նպաստել տերմինային նոր բառարանների (այդ թվում՝ միջգիտակարգային տերմինների) կազմման աշխատանքներին, ինչպես նաև օգտակար լինել բուհերի ուսումնական գործըն-

թացնեում բառակազմություն, տերմինաբանություն, նորաբանություն, փոխառություն և օտարաբանություն թեմաներն ուսումնասիրելիս:

**Ազր(n)-, էկ(n)-, էն(n)- օտար բաղադրիչների
ծագումը և դրանցով կազմությունների բառարանագրումը**

Օտար բաղադրիչ ունեցող բառերի քննությունը հաճախ է մասնագետների ուշադրությանը արժանանում [2, 175-177], [15, 149-153], [12], [27, 243-247], [11], [8, 94-104], [29, 120-139], [26, 69-74]: **Ազր(n)-, էկ(n)-, էն(n)-**բաղադրիչներով բառերի բառարանային [28], [14], [9], [5], [1], [10], [13], [25], [7], [12], [11], [16], [17], [18], [19], [20], [21], [22] և համացանցային տվյալների ուսումնասիրությունից պարզ է դարձել, թե դրանցով կազմված քանի բառ և բառակապակցություն է առաջին անգամ բառարանային գրանցում ստացել:

ազր(n)- 8 բառ և բառակապակցություն [28]. *ազրարային ծրագրիչներ, ազրարային կրիզիս, ազրարային հարց, ազրարային շարժումներ, ազրարներ, ազրար քաղաքականություն, ազրոնոս, ազրոնոսիա,*

էկ(n)- 2 բառ [14]. *էկոնոմիա և էկոնոմիզմ,*

էն(n)- 1 բառ [5]. *էնոքիմիա:*

Է. Աղայանի նշված բառարանում **ազր(n)-** բաղադրիչը բացատրվում է որպես *նորակազմ և նորամուտ բարդ բառերի հասպավիված բաղադրիչ ազրոնոմիական, իսկ ազրոնոմիականը՝ գյուղատնտեսական նշանակությամբ*: Ապա ներկայացվում է այդ բաղադրիչով շուրջ 40 բառ *ազրոդասընթաց, ազրոդպրոց, ազրոժամկետ, ազրոխմբակ, ազրոկանոն, ազրոհանք, ազրոմիջոցառում, ազրոշրջան, ազրոցանց, ազրոքաղաք* և այլն: Հանդիպում են նաև *ազրիկուլտուրա, ազրիկուլտուրային* ձևերը: Ի դեպ, բառարանում ներառված է նաև *ազրար* բազմիմաստ բառը՝ *1. խոշոր հողատեր, կալվածատեր, 2. խոշոր հողատերերի ռեակցիոն կուսակցություն կապիտալիստական երկրներում* նշանակություններով, ինչպես նաև դրանով կազմված մի շարք բարդություններ՝ *ազրարագետ, ազրարային, ազրարագիտություն, ազրարահումքային* և այլն: Ա. Տեր-Ղազարեանի բառարանում ներառված է *ազրարներ* բառը՝ հոգնակի գործածությամբ (Այսպես են կոչում խոշոր հողատիրութեան պաշտպանները [28, 7]): Ըստ էության, վերոնշյալ բոլոր օրինակները կազմված են **ազր-** հիմնական բաղադրիչով և **n, ի, ար'** հավելյալ տարրերով:

Ջ. Հացագործյանը և Ս. Ասլանյանն ընդունում են **ազր-** ձևը. «... Տերմինային տարրը տրված է առանց շաղկապող -օ- և -ա- ձայնավորների, որոնք տարրի բաղկացուցիչ մասը չեն, այլ կապում են այն՝ գոյացնելով ամբողջական տերմին» [13, 5]: Մոտեցումը նույնն է նաև **էկ(n)- և էն(n)-** բաղադրիչների

---

¹ Ըստ Հր. Աճառեանի, Մ. Մինասեանի «Հայերեն ստուգաբանական առձեռն բառարան»-ի (2004) և Գ. Զահուկյանի «Հայերեն ստուգաբանական բառարան»-ի (2010)՝ *ար-*ը ավանդված է *անել(ը), արարում, գործ* նշանակություններով:

համար: Հեղինակներն այդ բաղադրիչի *դաշտ* բառացի նշանակության կողքին բերում են հայերեն երեք համարժեք՝ *1. գյուղ, 2. հող, 3. ագր*, ապա յուրաքանչյուրի համար՝ տերմինի բնորոշ օրինակ.

Գյուղ. агрономия – գյուղատնտեսություն // գյուղատնտեսագիտություն,

հող. аграрный – հողային,

ագր. агрофизика – ագրոֆիզիկա:

Ա. Հայրապետյանը ևս նշում է, որ այն *բառերի հապավված բաղադրիչ է՝ ագրոնոմիական (գյուղատնտեսական)* նշանակությամբ, որը ծագել է հուն. *agros (դաշտ)* բառից: Թեև բառարանագիրը *ագրոնոմ* և *ագրոնոմիա* բառերի կողքին *հնչ.* նշումն է կատարել, այնուամենայնիվ, **ագր(ո)**- օտար բաղադրիչով նորակազմությունները մեծ ակտիվություն են ցուցաբերում թե՛ արդի բառարաններում, թե՛ գիտական գրականության մեջ:

Ի մի բերելով **ագր(ո)**- բաղադրիչի ծագման վերաբերյալ բառարանային տվյալները՝ ընդհանրացնենք, որ այն հայերեն կազմություններում ավանդված է երեք տարբերակով՝ *1. գյուղ, 2. հող, 3. բաղադրյալ բառերի բաղադրիչ:*

Էկ(ո)- բաղադրիչը նույնպես հունական ծագում ունի՝ *տուն, հայրենիք* [11], *գոյ* [12] նշանակություններով: Նրանով կազմությունները քանակապես զիջում են **ագր(ո)**-ով բաղադրություններին՝ *Էկոլոգիա, Էկոհեռախոս, Էկոոստիկան, Էկոտիպ, Էկոգյուղ, Էկոանձնագիր, Էկոլուր, Էկոկրթություն, Էկոկենտրոն, Էկոաշխարհ, Էկոմթերք, Էկոարշավ, Էկոաղետ, Էկոերկիր, Էկոլարվածություն, Էկոնշակույթ, Էկոայգի, Էկոչափանիչ, Էկոաղբաման, Էկովառելիք* և այլն: Ի դեպ, այս բաղադրիչով կազմությունների գործածությունը ակտիվացել է լեզվում: Հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում հաճախակի է դարձել այս կամ այն առարկան, երևույթը, իրողությունն արտահայտել **Էկ(ո)**- բաղադրիչի հավելումով: Հավանաբար հատկանիշի կարևորությունն ընդգծելու նկատառումներով ավելացվում է այդ բաղադրիչը՝ փորձելով վստահություն ներշնչել սպառողին:

Ֆ. Հայրապետյանը *Էկոլոգիա, Էկոգարգացում, Էկոկլին, Էկոծագում, Էկոկենսաձև, Էկոհամակարգ, Էկոլոգիստիկա, Էկոոլորտ, Էկոպայքար, Էկոտեսակ, Էկոտիպ, Էկոտոպ, Էկոցիդ* բառերի համար համապատասխանաբար առաջարկում է հետևյալ հայերեն տարբերակները՝ *գոյապահպանություն, գոյազարգացում, գոյաթերում, գոյածագում, գոյակենսաձև, գոյահամակարգ, գոյապահպանաբանություն, գոյաոլորտ, գոյապայքար, գոյատեսակ, գոյատեղ, գոյատիպ, գոյասպան* [12, 46-55]: Կարծում ենք՝ կարող են կիրառելի տարբերակներ համարվել, թեև հեղինակը թերահավատորեն է վերաբերվում լեզվում դրանց մուտքագրմանը. «Առաջարկվող հայերեն տերմինները, մեզ կլանող օտարալեզու տերմինային հորձանուտում ինչպիսի սպագա կունենան, դժվարանում ենք կանխատեսել» [12, 6]:

Էն(ո)-բաղադրիչը համեմատաբար նորահայտ է: Պատճառը գյուղատնտեսության ավելի երիտասարդ և զարգացող ոլորտ լինելն է: Նրանով կազ-

մությունների քանակը խիստ սահմանափակ է: Բառարանագրված է երկու բառ՝ *էնոքիմիա* [5, 330], *էնոքիմիկոս* [22, 73]: Մյուս օրինակները համացանցային են՝ *էնոլոգ*, *էնոլոգիա* (խոսքը ֆրանսիացի *էնոլոգ* և հետազոտող Էմիլ Պիենոյի մասին է, ով հեղափոխություն է արել գինեգործության մեջ 20-րդ դարի կեսին և կոչվել «Մամանակակից *էնոլոգիայի* նախահայր» [31]), *էնոզաստրոնոմիա* (համտեսը կարելի է զուգակցել հյուրասիրության հետ: Այս դեպքում ձեզ անհրաժեշտ կլինի գործակալություն, որը կօգնի կազմակերպել *էնոզաստրոնոմիա*: Նման միջոցառում անցկացվում է ռեստորանում, և յուրաքանչյուր տեսակի գինու համար առաջարկվում են ճաշատեսակներ, որոնք օգնում են ստեղծել ներդաշնակ համ [32]), *էնոզաստրոնոմիական տուրիզմ*, *էնոզաստրոնոմիական ընթրիք*, *էնոտուրիզմ*, *էնոֆիլ*², *էնոտեկա*³ և այլն:

էն(ո) հունարենից թարգմանաբար նշանակում է *գինի*: Ուստի, խաղողից գինու ստացումը և դրան առնչվող տարբեր գործընթացները ձևավորել են *էնոլոգիա* գիտաճյուղը, որը հայերենում կարող է գործածվել *գինեգիտություն*⁴ թարգմանությամբ:

Այսպիսով՝ հունական ծագում ունեցող *ագր(ո)-*, *էկ(ո)-*, *էն(ո)-* բաղադրիչները, թեև ունեն հայերեն համարժեքներ, սակայն դրանցով կազմությունները հաճախ զուգահեռաբար գործածվում են հայերեն և օտար ձևերով:

***Ագր(ո)-, էկ(ո)-, էն(ո)-* բաղադրիչներով տերմինային կազմությունները**

21-րդ դարը բնորոշվում է գիտության տարբեր բնագավառների բուռն զարգացմամբ: Մեծ վերելք է ապրում նաև գյուղատնտեսությունը: Բազմաթիվ են գյուղատնտեսական գիտությունները (ագրոնոմիա, անասնաբուժություն, անասնաբուծություն, գինեգործություն, շոկոլադագործություն, խաղողագործություն, հողագիտություն, երկրագործություն, ծառագիտություն, սննդամթերքի անվտանգություն և այլն), որոնք անքակտելիորեն կապված են միմյանց հետ: Գյուղատնտեսության արդիականացմանն ուղղված բոլոր ջանքերը մեծապես ազդում են նաև այդ ոլորտի բառապաշարի, հատկապես տերմինահամակարգի հարստացման և կատարելագործման վրա: Ստեղծվում են

---

² *էնոֆիլ* անվանում են այն մարդկանց, որոնց մասնագիտական գործունեությունը կապված չէ գինու հետ, բայց նրանց կյանքում այն ունի կարևոր նշանակություն: Նրանք գինու մեծ գիտակներ են:

³ *էնոտեկան* հատուկ պայմաններով նկուղային վայրերում շշպցված գինիների կամ դրանց տեսականու համար նախատեսված պահեստ է գինեդարան:

⁴ *էնոլոգիան* (*գինեգիտություն*) երեք ճյուղից է բաղկացած՝ **1. գինեքիմիա** (ուսումնասիրում է գինու արտադրության բոլոր փուլերում տեղի ունեցող քիմիական գործընթացները), **2. գինեգործություն** (գինու արտադրություն), **3. խաղողագործություն** կամ **խաղողագիտություն** (ուսումնասիրում է խաղողի տեսակների հատկությունները) [30, 5]:

գյուղատնտեսական նոր ենթաճյուղեր ու մասնագիտություններ, ի հայտ են գալիս նոր հասկացություններ, որոնց համար էլ ստեղծվում են նոր բառեր: Գյուղատնտեսական գիտությունների բառապաշարի՝ նոր բառերով համալրման գործում հայոց լեզուն, անշուշտ, կատարում է բառաստեղծական իր բացառիկ առաքելությունը: Նոր տերմինները միաժամանակ ցույց են տալիս գյուղատնտեսության զարգացումներն ու միտումները:

Ինչպես նկատելի է, ուսումնասիրվող բաղադրիչներով կազմված վերոնշյալ օրինակների մի մասը տերմինային արժեք ունի: Բառապաշարի տերմինային շերտը շարունակ փոփոխություններ է կրում. նորերն են ավելանում, հները վերաիմաստավորվում են: Տերմինակերտման գործընթացը լեզվում անընդհատ է: Եթե այսօր առաջընթաց են ապրում տարբեր ոլորտներ, ավելին՝ ստեղծվում են նորերը, բնականաբար փոփոխություններ են կատարվում այդ ոլորտների բովանդակությունը ներկայացնող բառապաշարում: Է. Աղայանը նշում է. «Տերմինաբանության հարստացման այդ բուռն ընթացքին ուղեկցում են նորանոր տերմինահամակարգերի ձևավորումն ու զարգացումը՝ գիտության, տեխնիկայի և արտադրության նոր ճյուղերի առաջացման համապատասխան, և միջհամակարգերի ձևավորումն ու զարգացումը՝ գիտության, տեխնիկայի և արտադրության տարբեր ճյուղերի միջև ավելի սերտ կապերի ստեղծման, փոխադարձ ներթափանցումների ու միջգիտությունների ձևավորման համապատասխան» [3, 423-424]: Գյուղատնտեսական գիտությունների զարգացումը ևս իր կնիքն է դնում տերմինաշինության վրա, այդ թվում՝ *ագր(ո)-, էկ(ո)-, էն(ո)-* բաղադրիչներով կազմություններում: Հավելենք միայն, որ գիտության զարգացման ընթացքից դատելով՝ ներկայումս դժվար է հստակ սահմանազատել նրա խմբերն ու ենթախմբերը: Այս երևույթը տարածվում է նաև տերմինահամակարգերի վրա: Գիտության տարբեր բնագավառներ, նույնիսկ տարբեր գիտություններ օգտվում են միմյանց տերմինաբանությունից: Մեր օրերում համացանցի շնորհիվ գիտական գիտելիքը հասանելի է բոլորին, ձեռք է բերել համամարդկային արժեք, որի արդյունքում էլ տերմինները ներթափանցել են տարբեր լեզուների բառապաշար, տարբեր տերմինահամակարգեր:

Հավաքված բառանյութը փորձել ենք դասակարգել երկու բաժնում՝

1. տերմիններ, որոնք, անկախ գործառական նշանակությունից, միայն որպես տերմին են գործածվում. *ագրոգիտություն, ագրոտեխնիկա, ագրոքիմիա, ագրոֆիզիկա, ագրոհողագետ, ագրոարդյունաբերական, ագրոկլիմա-յագիտություն, ագրոբուսահամակեցություն, ագրոկենսաբանություն, ագրո-հողագիտություն, ագրոմելիորացիա, ագրոլանդշաֆտ, ագրոքիմիկատ, էկոլո-գաքաղաքագիտական, էկոլոգիացում, էկոթունաբանական, էկոնոմայգեր, էնոքիմիա, էնոքիմիկոս* և այլն,

2. տերմինային բառեր, որոնք ունեն ն՝ սովորական, ընդհանուր, և՛ տերմինային գործածություն. *ագրոշուկա, ագրոշրջան, էկոլոգիա, էկոնոմիկա,*

էկոհեռախոս, էկոցիոյ, էկոկրթություն, էկոխիդճ, էկոգիտակից, էկոմոտեցում, էկոպայուսակ և այլն:

Բառապաշարի, ինչպես նաև տերմինահամակարգի զարգացումը պայմանավորված է և՛ արտալեզվական, և՛ ներլեզվական գործոններով: Արտաքին ճանապարհով զարգացումն ու կատարելագործումը դրսևորվում է գիտության, տեխնիկայի, տնտեսության, մշակույթի, հասարակական կյանքի, բարձրագույն կրթության առաջընթացով, և հիմնական աղբյուրը փոխառություններն ու պատճենումներն (թարգմանություններ) են, իսկ ներքին ճանապարհը՝ լեզվի բառակազմական տարբեր միջոցներով նոր բառերի և տերմինների ստեղծումը: Ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ բավականին մեծ է արտալեզվական գործոնի ազդեցությունը: Օտար բառերի և տերմինների մուտքը մեր լեզվի բառապաշար չընդհատվող գործընթաց է, հայերենն էլ ցուցաբերում է փոխառությունների յուրացման ճկուն մոտեցում: Երբեմն դրանց համար ստեղծվում են հայակազմ համապատասխանները: Այստեղ շատ կարևոր է թարգմանելիության խնդիրը: Հատկապես տերմինները հայերենացնելն այնքան էլ դյուրին չէ: Այս դեպքում առանձնահատուկ ուշադրություն են պահանջում մասնագիտական նրբանկատությունը և ոլորտային առանձնահատկությունները՝ իմաստային անճշտությունից խուսափելու համար:

Ագրոմինիմում, ագրոմաքսիմում, ագրոֆիզիկա, ագրոքիմիա, ագրոբագա, ագրոտեխնիկ, ագրոլանդաֆտ, էկոտրանսպորտ, էկոտիպ, էկոռեստորան, էկոբրիկետ, էնոլոգ, էնոլոգիա բառերը փոխառություններ են, թեև չի բացառվում, որ դրանք հայերենացվեն՝ անցնելով պատճենման (փոխառյալ բառի ամբողջական թարգմանություն) կամ կիսապատճենման (փոխառյալ բառի մասնակի թարգմանություն) ճանապարհով: Սակայն *ագրոնում – գյուղատնտես, ագրոնոմիա – գյուղատնտեսություն, ագրոբիոլոգիա – ագրոկենսաբանություն, ագրոբիոլոգիական – ագրոկենսաբանական, ագրոկոմպլեքս – ագրոհամալիր, ագրոտուրիզմ – ագրոզբոսաշրջություն, էկոնոմիստ – տնտեսագետ, էկոնոմիա – տնտեսում, էկոնոմիկա – տնտեսություն, էկոտուրիզմ – էկոզբոսաշրջություն* բառազույգերի հայերեն տարբերակները կարելի է հաջողված համարել, որոնք օտարաբանություն – հայերեն համարժեք «պայքարում հաղթել են» և անխոչընդոտ գործածվում են, համապատասխանում են հայերենի բառակազմական և իմաստաբանական նորմերին, համոզիչ են և ընկալելի: Նույն միտումն է նկատվում նաև *էնոլոգ – գինեգետ, էնոլոգիա – գինեգիտություն, էնոքիմիա – գինեքիմիա, էնոտուրիզմ – էնոզբոսաշրջություն – գինեզբոսաշրջություն* նորամուտ և նորակերտ բառերում:

Ուշագրավն այն է, որ «Ռուս-հայերեն պոլիտեխնիկական բառարանում» օտար տերմինի համար ներկայացվում են փոխառված և պատճենված, փոխառված և կիսապատճենված, պատճենված և կիսապատճենված տարբերակները (աղյուսակ 1):

Օտար տերմինի տարբերակային ձևերը

Ռուսերեն տերմին	Փոխառություն	Պատճենված	Կիսապատճենված
аграрный		հողային, հողագործական	ագրարային
агробиология			ագրոկենսաբանություն
агрогидрология	ագրոհիդրոլոգիա		ագրոջրաբանություն
агрокомплекс	ագրոկոմպլեքս		ագրոհամալիր
агроклиматология			ագրոկլիմայագիտություն
агромелиорация	ագրոմելիորացիա	հողաբարելավում	
агролесомелиорация		անտառհողա- բարելավում	
агрометр			ագրոչափիչ (մասշտաբով քանոն)
агрономия	ագրոնոմիա	գյուղատնտեսա- գիտություն	
агротехника	ագրոտեխնիկա		գյուղատնտեսական տեխնիկա
агрикультура		դաշտավարություն, երկրագործություն	
экономизатор		տնտեսիչ	
экономика	էկոնոմիկա	տնտեսագիտություն	
экономист		տնտեսագետ	
экономичность		խնայողություն	
экономичный		խնայողական	
энохимия	էնոքիմիա		գինեքիմիա

Օրինակները փաստում են, որ հայերենացված կամ կիսահայերենացված որոշ տերմիններ ակտիվ գործածություն ունեն, ինչպես օրինակ՝ *ագրարային, ագրոկենսաբանություն, գինեքիմիա*, իսկ մի մասն էլ գործածվում է համատեքստին համապատասխան առավել հարմար տարբերակով: Օրինակ՝ *ագրարային համալսարան*, բայց՝ *հողային օրենսգիրք, հողային իրավունք. ագրոնոմիական ֆակուլտետ*, բայց՝ *գյուղատնտեսական հաշվառում, գյուղատնտեսական վարկեր. էկոնոմիկայի նախարարություն*, բայց՝ *տնտեսագիտության տեսություն* և այլն:

Ըստ լեզվի բառապաշարի զարգացման օրինաչափության՝ հայերենում անհարկի օտար բառերից մաքրվելու դրական միտում է նկատվում: Բառարանային ժամանակագրական քննությունը փաստում է, որ ավելի վաղ տպագրված բառարաններում օտար բառերը կամ տերմինները տրվում են որպես փոխառություն, որոնց մի մասը հաջորդ հրատարակություններում փոխա-

րինվում է հայակազմ տարբերակներով: Իհարկե, այս գործընթացը դրական է գնահատվում լեզվի մաքրության տեսանկյունից, բայց միշտ չէ, որ հնարավոր է լինում ստեղծել ճիշտ համարժեքը: Ինչպես տեսանք, զուգահեռաբար կարող են գործածվել թե՛ օտար, թե՛ հայերեն տարբերակները: Ժամանակի ընթացքում նրանցից մեկն իր հաստատուն տեղը կարող է զբաղեցնել լեզվում՝ մյուսին դուրս մղելով գործածությունից: Որքան էլ լեզուն փորձի բոլոր բառերի համար հայերեն տարբերակները ստեղծել, միևնույն է, օտար ձևերից շատերը երկար ժամանակ շարունակելու են անխոչընդոտ գործածվել, քանի որ հատկապես մասնագիտական հարթակներում հայակազմ տարբերակները անկենսունակ են մնալու: Այդպես կարող է ստացվել անհաջող թարգմանության կամ իմաստի ոչ լիարժեք արտահայտման դեպքում:

Ընդունենք՝ ճիշտ չէր լինի, որ, «բծախնդիր մաքրամտությամբ» տարված, ստեղծվեին բոլոր բառերի, հատկապես տերմինների հայերեն համարժեքները: Այս մոտեցումը լեզուն կտաներ ինքնամեկուսացման:

«Նոր բառեր»-ի Ա-Է պրակների (2015-2022) վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ լեզվի զարգացման ներկա փուլում քննվող օտար բաղադրիչները բառեր կազմում են առավելապես հայերենացված բաղադրամասերով. *ագրոլրատու, ագրոշուկա, ագրոպարենային, ագրովերամշակող, ագրովերամշակուլ, էկոանձնագիր, էկոգյուղ, էկոբանտ, էկոկրթություն, էկոլուր, էկոզբոսաշրջություն, էկոերթուղի, էկոհավիկիթ, էկոտակդիր, էկոմթերք, էկոարշավ, էկոգինի, էկոգորգ, էկոթադամաս, էկոմշակույթ, էկոխիդճ, էկոդաստիարակություն, էկոդասասենյակ, էկոգյուղատնտեսություն, էկոլարվածություն* և այլն: Քիչ չեն նաև համացանցային բառագործածությունները, որոնք հայերենում դեռևս բառարանագրված չեն. *ագրոայգի, ագրոգրույց, ագրոբիզնես, ագրոբարիք, ագրոդասարան, ագրոձեռնարկություն, էկոակտիվիստ, էկոբարիք, էկոկաշի, էկոդիություն, էկոբեղմնավորում, էկոընթրիք, էնոլոգ, էնոլոգիա, էնոգաստրոնոմիա* և այլն: Այս բաղադրիչները հաճախ են հանդիպում նաև տարբեր կազմակերպությունների, բազմատեսակ ծառայություններ մատուցող ընկերությունների, որևէ գործառույթ իրականացնող մարմինների, խանութների, սրահների անվանումներում. *Ագրո – Մաշ [33], Ագրո Ֆասթ [34], Ագրոլայֆ ՄՊԸ [35], Քարդ Ագրո Կրեդիտ [36], Ագրո Մաստեր [37], Ագրո Հոլդինգ [38], Ջուլյա Ագրո [39], Էկո Ագրո ՄՊԸ [40], Էկո Ֆուդ [41], Էկոֆրոստ [42], Էկոթատուն [43], Էկոֆիշ թրեյդ [44], Էկոեզորթ [45], Էնո-Էքսպո [46], Էնոսոուլ ՄՊԸ [47]* և այլն:

**Ազր(ո)-, էկ(ո)-, էն(ո)- բաղադրիչներով կազմությունների
բառակազմական առանձնահատկությունները**

Ազր(ո)-, էկ(ո)-, էն(ո)- բաղադրիչներով բառերը կազմվում են ածանցման և բառաբարդման եղանակով: Երկու դեպքում էլ բառակազմական բաղադրիչ են դառնում թե՛ հայերեն, թե՛ փոխառյալ բաղադրատարրերը: Ուսումնասիրվող բառերի կազմությանը մասնակցում են ինչպես *-ական, -ություն, -ային, -ում, -ակ, -իք, -իկ, -ույթ, -ք, -ան, -իչ, -ոց, -արան, -ավետ, -անք, -բան, -ող* (ազրոքիմիական, էկոլոգիական, ազրոգիտություն, էկոդատախազություն, ազրոկուրային, էկոտարածաշրջանային, ազրոձեռնարկում, էկոզադույթացում, ազրոխմբակ, էկոտնակ, ազրոտեխնիկ, էկովառեիք, էկոզբոսաշրջիկ, էկովձակույթ, ազրոհանք, էկովթերք, ազրոշրջան, ազրոչափիչ, էկոգրիչ, ազրոդպրոց, էկոարգելոց, ազրոդասարան, էկոարդյունավետ, էկոարտադրանք, ազրոկենսաբան, ազրովերամշակող և այլն), այնպես էլ *-իա, -ացիա, -իկոս, -իստ, -իզ* օտար վերջածանցները (ազրոնումիա, էկոլոգիա, էնոլոգիա, ազրոմելիոբացիա, ազրոֆիզիկոս, էնոքիմիկոս, ազրոտուրիզմ, էկոտուրիզմ, էնոտուրիզմ, ազրոպրոպագանդիստ, էկոնումիստ և այլն): Վերջիններս հայերեն համարժեք ածանցներին համապատասխան իմաստներ և գործառնություններ ունեն, ինչպես, օրինակ՝ գործողի կամ զբաղվող անձի (*-ող*-ի արժեքով՝ *-իկոս, -իստ*), բայանունների կամ վերացական անունների (*-իզ*մ, *-իա, -ացիա*) [23, 212]: Սակայն ինչպես նկատում է Գ. Ջահուկյանը, օտար ածանցները հայերենում իսկական բառակազմական արժեք ձեռք չեն բերել. այդպիսի արժեք նրանք կարող էին ձեռք բերել միայն այն դեպքում, եթե դրվեին հայերեն հիմքերի վրա և ստեղծեին բառակազմական յուրատեսակ ենթահամակարգ [23, 208]:

Իրենց կազմությամբ բազմազան են ուսումնասիրվող բառերը: Նոր բառերի կերտմանը մասնակցում են բառակազմական ձևույթները, որոնք ավելանում են բառի հիմքին՝ «լեզվական ցանկացած մակարդակի բաղադրյալ միավորի այն հատվածը, որը մնում է, երբ նրանից անջատում ենք այդ միավորի կազմության վերջին քայլում ավելացած բաղադրիչը» [6, 107]: Տարբերակվում են բառակազմական հիմքերի մի քանի տեսակներ՝ *պարզ* և *բաղադրյալ, փոփոխվող* և *չփոփոխվող, սերող* և *բաղադրող*⁵: Այս առումով մեր հետաքրքրության շրջանակներում են *սերող* և *բաղադրող* հիմքերը: *Սերող* հիմքին բառակազմական քայլով ավելանում է այլ հիմք կամ ածանց կազմելով նոր բառ, իսկ *բաղադրողը* ավելացող հիմքն է: Իբրև կանոն՝ բարդ բառերի աջակողմյան բաղադրիչը բաղադրող հիմքն է, իսկ ձախակողմյան հիմքը՝ սերող [2, 247-278]:

⁵ Հիմքերը կարող են լինել նաև *հավելատարային*: Այս դեպքում *n* ձայնավորի հավելումով կազմվում են **ազր(ո)-, էկ(ո)-, էն(ո)-** հավելատարային հիմքերը:

Բառակազմական քայլերի թիվը միշտ հավասար է հիմքին հավելված իմաստակիր բաղադրիչների թվին, այսինքն՝ իմաստակիր բաղադրիչների ընդհանուր թվին՝ հանած (-, մինուս) 1 (հիմքը) [6, 113], [27, 283-284]: Դիտարկենք մի քանի օրինակների բառակազմական քայլերը՝ ըստ արդի լեզվաբանության մեջ ընդունված սկզբունքի.

ագրոկանոն, էկոլոքոս՝ (ագր/ո) (կանոն), (էկ/ո) (ոլոքոս) – մեկ քայլ,

ագրոժամկետ, էկոադրաման՝ (էկ/ո) [(ադր) (աման)], (ագր/ո) [(ժամ) (կետ)] – երկու քայլ,

ագրոհողագիտություն, էկոդատախազություն՝ (ագր/ո) [(հող/ա) (գիտ)]ություն, (էկ/ո) [(դատ/ա) (խազ)]ություն – երեք քայլ,

ագրոդասընթացավար՝ (ագր/ո) [(դաս) [(ընթ)աց/ա]վար) – չորս քայլ,

ագրոդասընթացավարային,

ագրոքադասընթացություն՝ (ագր/ո) [(դաս) [(ընթ)աց/ա]վար)ային], (ագր/ո) [(քադաս/ա) [(ընթ)ացություն]] – հինգ քայլ:

Հետաքրքիրն այն է, որ **ագր(ո)-**, **էկ(ո)-**, **էն(ո)-** սկզբնաբաղադրիչներով կազմություններում օրինաչափությունը խախտվում է. որպես բաղադրող հիմք՝ դրանք գործածվում են ձախակողմյան հատվածում:

Մի քանի բառերում **էկո(ո)-** բաղադրիչն ունի բառամիջյան գործածություն՝ *ջրաէկոհամակարգ, մեզոէկոհամակարգ, միկրոէկոնոմիկա, մակրոէկոհամակարգ, տնտեսաէկոլոգիական, լանդշաֆտաէկոլոգիական*: Այստեղ այն աջակողմյան սերող հիմքում է, իսկ **ագր(ո)-** և **էկո(ո)-** բաղադրիչների համադրությամբ կազմված *ագրոէկոլոգիա, ագրոէկոնոմիկա* բառերում **ագր(ո)-**ն ձախակողմյան բաղադրող հիմքում է, **էկո(ո)-**ն՝ աջակողմյան սերող:

Այսպիսով՝ կարող ենք փաստել, որ **ագր(ո)-**, **էկ(ո)-**, **էն(ո)-** սկզբնաբաղադրիչներով կազմություններում սերող և բաղադրող հիմքերը կարող են փոխել իրենց տեղերը:

Եզրակացություն

Կատարված ուսումնասիրությունից ելնելով՝ հանգում ենք հետևյալին՝

- **ագր(ո)-**, **էկ(ո)-**, **էն(ո)-** օտար բաղադրատարրերով կազմությունները մեծապես նպաստում են գյուղատնտեսական գիտությունների բառապաշարի համալրմանը, ցույց տալիս այդ բառապաշարի զարգացման և կատարելագործման միտումները, որոնք գործածվում են նաև հարակից բնագավառներում՝ ստեղծելով միջգիտակարգային տերմինա-համակարգեր,
- թեև նշյալ բաղադրիչներն ունեն հայերեն տարբերակներ, բայց երբեմն զուգահեռաբար գործածվում են դրանցով կազմությունների հայերեն և օտար ձևերը,
- **ագր(ո)-** բաղադրիչով բառերը ներկայումս հայերենացվելու փուլում

են, **ԷԿ(ո)**-ով կազմությունների գործածությունը ակտիվացել է լեզվում, քանի որ հաճախակի է դարձել այս կամ այն առարկան, երևույթը, իրողությունն արտահայտել **ԷԿ(ո)**- բաղադրիչի հավելումով, իսկ **ԷՆ(ո)**-ով կազմություններն ավելի քիչ են՝ պայմանավորված գյուղատնտեսության համեմատաբար երիտասարդ ոլորտ լինելով:

- **սազո(ո)-, ԷԿ(ո)-, ԷՆ(ո)-** բաղադրիչներով բառերը կազմվում են ածանցման (հայերեն և փոխառյալ բաղադրատարրերով) և բառաբարդման եղանակով,
- բառակազմական մեկ կամ մի քանի քայլերով կազմվող **սազո(ո)-, ԷԿ(ո)-, ԷՆ(ո)-** սկզբնաբաղադրիչներով բառերում սերող և բաղադրող հիմքերը կարող են փոխել իրենց տեղերը,
- տերմինային նորակազմությունների մի մասը բառարանային գրանցում չունի և կարող է նպաստել տերմինային նոր (ինչպես նաև՝ միջգիտակարգային տերմինների) բառարանների կազմման աշխատանքներին:

DOI: <https://doi.org/10.58726/27382915-2023.1-38>

Գրականություն

1. Աղայան Է. Բ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1976, 1616 էջ:
2. Աղայան Է. Բ., Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1984, 372 էջ:
3. Աղայան Է. Բ., Լեզվաբանության հիմունքներ, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 1987, 736 էջ:
4. Աճառեան Հ. Հ., համառոտ.՝ Մինասեան Մ. Գ., Հայերեն ստուգաբանական առձեռն բառարան, Ժնև, 2004, 295 էջ:
5. Բարսեղյան Հ. Խ., Հայերեն ուղղագրական-ուղղախոսական տերմինաբանական բառարան, Երևան, «Լույս» հրատ., 1973, 981 էջ:
6. Գալստյան Ս. Ա., Ժամանակակից հայոց լեզվի գործնական աշխատանքների ձեռնարկ, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2007, 196 էջ:
7. Էլոյան Ս. Ա., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառարան, Երևան, «Նաիրի» հրատ., 2002, 492 էջ:
8. Թեյլան Լ. Գ., Բառապատճենումներն արդի հայերենի բառապաշարում // «Արդի հայերենի բառապաշարի զարգացման և կանոնարկման հիմնախնդիրներ» հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2020, էջ 94-104:
9. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., հ. 1, 1969, 601 էջ, հ. 2, 1972, 719 էջ:

10. Խլղաթյան Ֆ. Հ., Բառարան-տեղեկատու: Նոր բառեր և իմաստներ, Երևան, «Հայաստան» հրատ., 1982, 168 էջ:
11. Հայրապետյան Ա. Պ., Օտար բառերի առձեռն բառարան, Երևան, «Գրիգոր Տաթևացի» հրատ., 2011, 708 էջ:
12. Հայրապետյան Ֆ. Փ., Գոյապահպանություն, Հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բացատրական բառարան, Երևան, Հեղինակային հրատ., 2007, 246 էջ:
13. Հացագործյան Զ. Ա., Ասլանյան Ս. Ա., Միջազգային տերմինային տարրերի ռուս-հայերեն բառարան, Երևան, ՀԻՄՀ ԳԱ հրատ., 1989, 104 էջ:
14. Մալխասեանց Ստ.Ս., Հայերեն բացատրական բառարան, Երևան, ՀՄՍՌ պետ.հրատ., հ. 1, 1944, 638 էջ, հ. 2, 1944, 517 էջ:
15. Մարտիրոսյան Ա. Ռ., Արդի հայերենի նորաբանությունների բառակազմական կաղապարները, Երևան, «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2007, 234 էջ:
16. Նոր բառեր. Ա պրակ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2015, 196 էջ:
17. Նոր բառեր. Բ պրակ, Երևան, «Ասողիկ» հրատ., 2016, 184 էջ:
18. Նոր բառեր. Գ պրակ, Երևան, «Ասողիկ» հրատ., 2017, 243 էջ:
19. Նոր բառեր. Դ պրակ, Երևան, «Ասողիկ» հրատ., 2018, 172 էջ:
20. Նոր բառեր. Ե պրակ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտություն» հրատ., 2020, 175 էջ:
21. Նոր բառեր. Զ պրակ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2021, 221 էջ:
22. Նոր բառեր. Է պրակ, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ ԼԻ հրատ., 2022, 260 էջ:
23. Ջահուկյան Գ. Բ., Ժամանակակից հայոց լեզվի իմաստաբանություն և բառակազմություն, Երևան, ՀԻՄՀ ԳԱ հրատ., 1989, 319 էջ:
24. Ջահուկյան Գ. Բ., Հայերեն ստուգաբանական բառարան, Երևան, «Ասողիկ» հրատ., 2010, 820 էջ:
25. Ռուս-հայերեն պոլիտեխնիկական բառարան, Երևան, ՀՍՀ գլխ. Խմբ. հրատ., 1988, 672 էջ:
26. Սարգսյան Ս. Ա., Խաչիբաբյան Ն., «Կորոնա» բաղադրիչով նորակազմ բառերի քննություն // Լեզու և լեզվաբանություն, Երևան, 2021, հմ. 1(24), էջ 69-74:
27. Սուքիասյան Ա. Մ., Սուքիասյան Ք. Ա., Ֆելեբյան Մ. Հ., Ժամանակակից հայոց լեզու (հնչյունաբանություն, բառագիտություն), Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2017, 462 էջ:
28. Տեր-Ղազարեան Ա., Հանրամատչելի բառարան օտարազգի բառերի եւ գործածութեան մէջ մտած մտքերի ու դարձածքների, Թիֆլիս: «ԷՊՕԽՍ» հրատ., 1908, 308 էջ:
29. Ֆելեբյան Մ. Հ., Արդի հայերենի բառապաշարի զարգացման հիմնական միտումները // «Արդի հայերենի բառապաշարի զարգացման և կանոնարկման հիմնախնդիրներ» հոդվածների ժողովածու, Երևան, 2020, էջ 120-139:

30. Герасимов М. А. Технология вина. М.: Картонажная фабрика, 1959, 642 с.
31. https://hy.wikipedia.org/wiki/Էվիլ_Պիեկնոն#cite_ref-decaobit_2-0 (նիսվել է 07.02.2023)
32. <https://motherhouse.ru/hy/apartments-for-sale/veselyi-scenarii-na-novogodnii-korporativ-novogodnii-korporativ/> (նիսվել է 11.02.2023)
33. <https://www.bizratings.online/listing/agro-mash-agricultural-equipment/> (նիսվել է 12.03.2023)
34. <https://www.fastbank.am/ազրո-ֆաստ> (նիսվել է 12.03.2023)
35. <https://www.martuni.am/Pages/Misc/Announces/view.aspx?recID=505#.ZBxm m3ZByUk> (նիսվել է 12.03.2023)
36. <https://banks.am/am/lending/CARD-AgroCredit> (նիսվել է 12.03.2023)
37. <https://www.spyur.am/am/companies/agro-master/37495> (նիսվել է 15.03.2023)
38. <https://www.azdarar.am/announcments/cat/278/00945795/> (նիսվել է 15.03.2023)
39. <https://www.spyur.am/am/companies/zulal-agro/50343> (նիսվել է 15.03.2023)
40. <http://www.mnp.am/announcement/public-reviews/3828> (նիսվել է 15.03.2023)
41. <https://areg.biz/firms/?id=16693&lng=am> (նիսվել է 15.03.2023)
42. <https://www.spyur.am/am/companies/eco-fruit/34785> (նիսվել է 16.03.2023)
43. <https://www.bizratings.online/listing/ecotaown-am-ecotaownam/> (նիսվել է 16.03.2023)
44. <https://www.azdarar.am/announcments/org/52/00721664/> (նիսվել է 16.03.2023)
45. <https://landofnoah.com/hy/hotel/harsnadzor-eco-resort> (նիսվել է 23.03.2023)
46. <http://www.hayary.org/wph/?m=201311> (նիսվել է 16.03.2023)
47. <https://enosoul.am/> (նիսվել է 16.03.2023)

Слова с иноязычными словообразовательными элементами

agr(o)-, эk(o)-, эн(o)- в армянском языке

Армине Мкртумян

Резюме

Ключевые слова: лексикология, термин, сельскохозяйственные науки, инновации, кальки, полукальки, словообразовательная модель

Сегодня сельское хозяйство находится на подъеме. Создаются сельскохозяйственные подотрасли и специальности; следовательно, возникают понятия, для которых создаются новые слова. Слова с иноязычными словообразовательными элементами *agr(o)-, эk(o)-, эн(o)-* способствуют пополнению сельскохозяйственной научной лексики, создавая междисциплинарные терминологические системы. Словообразовательный элемент *agr(o)-* употребляется в армянском языке в качестве компонента сложных слов со значениями *село, земля; эk(o)- дом, родина, существование, эн(o)- вино*. Лексика армянского языка постоянно пополняется новыми терминами с элементами *agr(o)-, эk(o)-, эн(o)-*. Иногда для них создаются соответствующие армянские эквиваленты, однако освоение этих слов армянским языком – процесс сложный. *Ագրոմիկոմիս, ագրոմիսիոմիս, էկոստրանսպորտ, էկոբրիկետ, էնոլոգ, էնոլոգիա* и другие подобные слова являются заимствованиями. Не исключено, что они будут арменизированы путем полного или частичного калькирования. *Ագրոնոմիս – գյուղատնտեսություն, ագրոկոմպլեքս – ագրոհամալիր, էկոնոմիստ – տնտեսագետ, էկոնոմիկա – տնտեսություն, էկոստրիզ – էկոգրուաշրջություն* другие армянские варианты в парах слов можно считать удачными, они «победили в битве» с иноязычным эквивалентом. Подобная тенденция наблюдается и в словах *էնոլոգ – գինեգետ, էնոլոգիա – գինեգիտություն, էնոբրիս – գինեբրիս, էնոստրիզ – էնոգրուաշրջություն – գինեգրուաշրջություն*. Анализ выпусков 1-7 словаря «Новые слова» позволяет заключить, что на современном этапе развития языка указанные словообразовательные элементы образуют слова-полукальки: *ագրոլրատու, ագրոշուկա, էկոանձնագիր, էկոգյուղ, էկոլուր, էկոգինի* и т. д. Есть немало примеров использования в интернет-ресурсах подобных слов, еще не закрепленных в словарях: *ագրոսյոգի, ագրոբարիք, ագրոդասարան, ագրոգրույց, էկոկաշի, էկոհղիություն, էկոբրնիք, էնոլոգ, էնոլոգիա, էնոգաստրոնոմիս* и др.

Word Formation with the Foreign Compounds

agr(o)-, ec(o)-, en(o)- in Armenian

Armine Mkrtumyan

Summary

Key words: *vocabulary, term, agricultural sciences, innovation, loan translation, partly loan translation, lexical form*

Today, agriculture is booming. Agricultural sub-branches and specialties are being created; consequently, concepts arise to describe and characterize new words. The formations with foreign compounds *agr(o)-, ec(o)-, en(o)-* contribute to the enrichment of agricultural scientific vocabulary, used in agriculture and related spheres and create interdisciplinary terminological system. In Armenian the *agr(o)-* compound is used as a *component of a compound word* or in the sense of *village, land*, while *ec(o)-* in the sense of *home, homeland*, and *existence*, and *en(o)-* *wine*. New words and terms with compounds *agr(o)-, ec(o)-, and en(o)-* are constantly entering the vocabulary of our language. Sometimes corresponding Armenian words are created for them, although it is not so easy to make Armenian terms. Due attention must be paid to the peculiarities and characteristics of the sphere. *Ագրոմինիմուն, ագրոմաքսիմուն, էկոտրանսպորտ, էկոբրիկետ, էնոլոգ, էնոլոգիա* and etc. are loanwords. It is not beyond the realm of possibility that one day they may be armenianized by semantic borrowing or partly loan translation. *Ագրոնոմիա – գյուղատնտեսություն, ագրոկոմպլեքս – ագրոհամալիր, էկոնոմիստ – տնտեսագետ, էկոնոմիկա – տնտեսություն, էկոտուրիզմ – էկոզբոսաշրջություն* and other Armenian versions of word pairs can be considered as acceptable, as they have won the battle between a foreign analog and its Armenian equivalent. The same trend is also observed in the following words *էնոլոգ – գինեգետ, էնոլոգիա – գինեգիտություն, էնոքիմիա – գինեքիմիա, էնոտուրիզմ – էնոզբոսաշրջություն – գինեզբոսաշրջություն*. The analysis of “New Words” dictionary, issues 1-7 shows that at the current stage of the language development, the abovementioned compounds form words by partly loan translation, e.g. *ագրոլրատու, ագրոշուկա, էկոանձնագիր, էկոգյուղ, էկոլուր, էկոգինի* and etc. There are also examples of the use of similar words in Internet, which haven't been included in dictionaries yet. For example, *ագրոայգի, ագրոբարիք, ագրոդասարան, ագրոզբույց, էկոկաշի, էկոհիթություն, էկոբնութիք, էնոլոգ, էնոլոգիա, էնոգաստրոնոմիա* and etc.

Ներկայացվել է 09.04..2023 թ.

Գրախոսվել է 13.04.2023 թ.

Ընդունվել է տպագրության 25.05.2023 թ.